

حالت در زبان‌های روسی و فارسی و مشکلات فراگیری آن برای فارسی‌زبانان

میریلا احمدی^۱، محمد رضا محمدی^{۲*}، فضا نظری^۳

۱. دانشیار زبان روسی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۲. دانشیار زبان روسی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۳. دانشجوی دکتری آموزش زبان روسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

چکیده

در مقاله حاضر «حالت در زبان روسی و مشکلات فراگیری آن برای فارسی‌زبانان» مورد بررسی قرار گرفته است.

در زبان روسی پیوند بین اعضای جمله با انتخاب درست حالت بیان می‌شود. این پیوند ممکن است بین اجزای مختلف کلام (فعل، اسم، صفت، قید و عدد) برقرار شود.

در مقایسه با زبان روسی در زبان فارسی مقوله‌ی حالت وجود ندارد و پیوند بین واژگان در جملات و ترکیب واژه‌ها به کمک حروف اضافه، نشانه‌های اضافه، ترتیب اجزای کلام یا حروف ربط برقرار می‌شود.

حالت‌های زبان روسی معمولاً چند معنایی می‌باشند. هر نوع حالت دارای مجموعه‌ای از معانی لغوی است. با توجه به مفهومی که هر حالت در زبان روسی داراست، به صورت معینی به زبان فارسی بیان می‌شود. بنابر این بین نوع حالت در زبان روسی و ساختارهای نحوی زبان فارسی رابطه‌ی یک به یک کاملی وجود ندارد.

همچنین در این مقاله تلاش شده است ضمن بیان نحوه اینگونه روابط و حالت‌های مختلف به زبان فارسی به یافتن قوانین، قواعد کلی و بیان مشکلاتی که برای زبان‌آموزان ایرانی در فراگیری حالت زبان روسی وجود دارد، اشاره نموده و علل بوجود آمدن اینگونه خطاها برای فارسی‌زبانان را با رویکردی تحلیلی بررسی نماییم.

کلید واژه‌ها: حالت، آموزش، مشکلات فراگیری، زبان روسی، زبان فارسی

۱. مقدمه

زبان پدیده ایست پویا. به همین دلیل پژوهش‌ها در این عرصه پایان ناپذیر است. به منظور استفاده درست از زبان به عنوان وسیله‌ی معاشرت و برقراری ارتباط، دانستن و آموزش صحیح زبان هم به عنوان زبان مادری و هم به عنوان زبان خارجی، امری الزامی است.

در زبان روسی بدلیل ماهیت صرفی آن، اسامی با وابسته‌های مربوطه به طور مستقل با افعال و صفات ترکیب می‌شوند. اسم با توجه به نقشی که در جمله ایفا می‌کند، در حالت (падеж - case) تغییر می‌کند؛ به عبارت دیگر صرف می‌شود. حالت یک مقوله‌ی دستوری است که نقش نحوی اسم و رابطه‌ی آن را در جمله با سایر واژه‌ها نشان می‌دهد. در زبان روسی معاصر شش حالت وجود دارد که عبارتند از: حالت فاعلی (именительный падеж)، حالت اضافی (родительный падеж)، حالت مفعول بواسطه (дательный падеж)، حالت مفعول بیواسطه (винительный падеж)، حالت معیت (творительный падеж) و حالت تخصیصی (предложный падеж)^۱.

اسم در زبان فارسی فاقد پایانه صرفی است و به همین دلیل صرف نظر از نقش و مفهومی که در جمله دارد، پایانه‌ها و یا صورت ظاهر آن تغییری نمی‌کند.

همچنین اسم در زبان فارسی فاقد مقوله‌ی حالت است. پیوند بین واژگان در جملات و ترکیب واژه‌ها به کمک حروف اضافه برقرار می‌شود. در زبان فارسی برای بیان پیوند واژگان در ترکیب واژه‌ها و جملات ساده ابزارهای مورد استفاده شامل الف) واژه‌های فرعی «حروف اضافه، حروف ربط و حرف (را)»؛ ب) علامت اضافه «کسره‌ی اضافه»؛ ج) ترتیب واژگان می‌باشند.

در تحقیق جاری سعی می‌گردد تا با استفاده از منابع معتبر و نظریات آنان به این سؤال مهم که حالتهای روسی از منظر دستور نویسان و زبانشناسان دارای چه تقسیم بندی بوده و به زبان فارسی چگونه بیان می‌گردند، پاسخ داده شود و علل بروز اینگونه خطاها در دوره‌های مقدماتی آموزش زبان روسی، با رویکردی تحلیلی بررسی شود.

۲. پیشینه‌ی حالت در زبان فارسی

زبانهای روسی و فارسی، به لحاظ تقسیم‌بندی‌های زبانی، از خانواده‌های هندواروپایی هستند. علیرغم وجود قرابت، در زبان فارسی معاصر برخلاف زبان روسی حالت وجود ندارد. زبان‌آموز ایرانی، بدلیل عدم وجود حالت در زبان مادری، به هنگام فراگیری زبان روسی دچار چالشی بزرگ می‌شود.

حالت ابزاری است که نقش دستوری یک واژه در جمله را نشان می‌دهد. برای نمونه با استفاده از حالت، می‌توان فهمید که آیا یک اسم (نام‌واژه) در یک جمله، فاعل است، مفعول است یا نقش ملکی دارد. حالت، در زبان‌های تصریفی و پیوندی وجود دارد. حالت‌ها معمولاً با چسبیدن یک وند خاصه به واژه یا به عبارت دیگر «صرف شدن یک اسم یا صفت» پدید می‌آیند.

زبان فارسی امروز که از حرف اضافه برای نمایاندن حالت‌های گوناگون نحوی استفاده می‌کند، تصریف نام ندارد. پارسی باستان دارای هشت حالت دستوری بوده‌است. بدین ترتیب: نهادی، مفعولی، وابستگی، ندایی، ازسویی، ابزاری، کنش‌گیری و مکانی. حالت دستوری در بسیاری از زبان‌های جهان دیده می‌شود. زبان‌هایی مانند فنلاندی (با ۱۶ حالت دستوری) و مجاری از پرحالت‌ترین زبان‌های دنیا هستند.

زبان‌های هندواروپایی در اصل به شکل تاریخی دارای هشت حالت تصریفی بوده‌اند ولی زبان‌های امروزی هندواروپایی (از جمله فارسی) معمولاً بیشتر این حالت‌ها را کنار گذاشته‌اند و تعداد حالت‌ها در آن‌ها از هشت کم‌تر است. در زبان فارسی امروزی اسم فاقد مقوله‌ی حالت است.^۲

زبان‌شناسان و دستورنویسانی چون احمد شفایی، ناتل خانلری، روبینچیک و افچینیکووا در آثار خود به طور مفصل به موضوع و بحث حالت در زبان فارسی پرداخته‌اند. احمد شفایی، دستورنویس زبان فارسی، در کتاب "مبانی علمی دستور زبان فارسی" که بر مبنای ساختارهای زبان روسی به توصیف زبان فارسی پرداخته است چنین می‌نویسد: «نحو دانش مربوط به پیوند کلمات در داخل ترکیب‌ها، جملات ساده و مرکب است. ترکیب‌ها صرف نظر از شکل پیوندگیری عناصر بهر حال یک واحد نحوی نومیناتیف (نامی)^۳ هستند و به پرسش-

های ویژه‌ی اسم، یعنی «که؟» و «چه؟» پاسخ می‌دهند. ترکیب‌های کنونی زبان فارسی از نظر شکل پیوندگیری عناصر متشکله در دو دسته‌ی بزرگ گرد آمده‌اند: ترکیب‌های اضافه‌ای و ترکیب‌های مجانب.

الف) ترکیب‌های اضافه‌ای دو عنصری: بهترین ملاک در تقسیم بندی ترکیب‌ها ساخت مرفولوژیک^۱ اجزاء ترکیب است. ترکیب‌های اضافه‌ای دو عنصری به هیجده گروه تقسیم می‌شوند، در اینجا به سه گروه عمده بسنده می‌گردد: گروه یکم - اسم + صفت: کلاس روشن، اراده‌ی قوی، دشمن زبون؛ گروه دوم - اسم + صفت نسبی: ساعت طلا، قاب نقره، ظرف بلور؛ گروه سوم - اسم + صفت تفضیلی (و بالعکس): کار بهتر، دوست وفادارتر، کلاس بالاتر.

ب) ترکیب‌های مجانب دو عنصری: خصوصیت اصلی رابطه‌ی مجانبیت آن است که در اثر تغییرات صوتی و همبستگی تلفظ دو جزء ترکیب در هم می‌آمیزند، منسجم می‌شوند و غالباً نیز از صورت ترکیب خارج گشته در جرگه‌ی کلمات مرکب داخل می‌شوند. در این ترکیب‌ها معمولاً اسم جزء دوم ترکیب است و عضو عمده‌ی ترکیب را تشکیل می‌دهد و در حقیقت عنصر تعیین شونده است. در ترکیب‌های مجانب نیز به همان ملاک صرفی اجزاء متوسل می‌شویم. این ترکیب‌ها به هفت گروه تقسیم می‌شوند که به اختصار به سه گروه اشاره می‌گردد: گروه یکم - عدد اصلی + اسم: سه دانشجو، پنج کتاب، چهار قالی؛ گروه دوم - جانشین اشاره ای + اسم: این کتاب، آن دانشجو، همان مقاله؛ گروه سوم - کنایه‌ی پرسشی + اسم: چه کسی؟ کدام حرف؟ چگونه چیزی؟

ج) زنجیر اضافه: هرگاه عنصر تعیین کننده با رابطه‌ی نحوی «اضافه» به عنصر تعیین شونده مربوط شود یک ترکیب اضافه‌ای دو عنصری را بوجود می‌آورد. زنجیر اضافه بهم پیوستگی ترکیب‌های اضافه‌ای است. ارتباط و انتساب کلمات داخل زنجیر (حلقه‌های زنجیر) با گروه ترکیب‌های دو عنصری بستگی کامل دارد: کتاب دانشجوی سال سوم دانشکده‌ی ادبیات دانشگاه تهران... کلاس وسیع زیبای روشن، درب کلاس دانشکده...، وقت خوابیدن کودک.

د) ترکیب‌های زنجیری مختلط: در ترکیب‌های زنجیری مختلط هر دو نوع ترکیب (اضافه‌ای و مجانب) وجود دارد: دو کلاس روشن و وسیع این دانشکده‌ی ما، این سه نفر سرباز فداکار و جانباز جمهوری اسلامی نیرومند ما^۱.

ناتل خانلری در "تاریخ زبان فارسی" حالت‌های زبان فارسی را اینگونه تشریح می‌کند: «در زبانهای فارسی باستان هشت حالت برای نام وجود داشته که محل نحوی نام را در جمله نشان می‌دهد. در پارسی میانه و جدید این گونه صرف اسم براساس حالات نحوی یکسره از میان رفته و نکته‌هایی که با تغییر جزئی صرفی در پارسی باستان بیان می‌شد به وسیله حرفهای اضافه، یا از روی نظم کلمات در جمله دریافت می‌شود.

حالات هشتگانه‌ی صرف نام در زبانهای ایرانی باستان چنین بوده است: (۱) حالت کنایی، یعنی کلمه در جمله «نهاد» واقع شده است؛ (۲) حالت آیی، یعنی کلمه در جمله «منادی» واقع شده است؛ (۳) حالت وابستگی، یعنی کلمه در جمله متمم اسم (مضاف الیه) است؛ (۴) حالت رایبی، یعنی کلمه در جمله مفعول است؛ (۵) حالت بایی، معادل متمم فعل با حرف اضافه‌ی «با»؛ (۶) حالت برایی، معادل متمم فعل با حرف اضافه‌ی «به» یا «برای»؛ (۷) حالت ازی، معادل متمم فعل با حرف اضافه‌ی «از»؛ (۸) حالت اندری، معادل متمم فعل با حرف اضافه‌ی «اندر». البته موارد استعمال هر یک از ساخت‌های صرف نام به این صراحت و وضوح با موارد ذکر شده تطبیق نمی‌کند، بلکه اینجا منظور نشان دادن مثالی است (ناتل خانلری، ۱۳۸۶: ۱۸۷).

روبینچیک در کتاب "دستور زبان فارسی معاصر" می‌نویسد: «در زبان فارسی برای بیان پیوندهای واژگان در ترکیب واژه‌ها و جملات ساده ابزاری مثل: الف) واژه‌های فرعی (حروف اضافه، حروف ربط و حرف «ر»؛ ب) علامت اضافه «کسره‌ی اضافه»؛ ج) ترتیب واژگان - مورد استفاده قرار می‌گیرند. پیوند بین واژه‌ها ممکن است به صورت همنشینی و تبعی باشد. در پیوندهای همنشینی واژه‌ها به طور برابر با هم ترکیب می‌شوند. همنشینی به کمک حروف ربط باضافه‌ی لحن کلام صورت می‌گیرد. برای بیان پیوندهای تبعی روش‌های زیر مورد استفاده قرار می‌گیرد: ساختار اضافه، ترتیب واژگان، با هم آیی، هدایت نحوی، هماهنگی. توزیع این روشها یکسان نیست: در ترکیب واژه‌ها پیوندهایی مانند: ساختارهای اضافه، باهم آیی، هدایت نحوی؛ و در جملات، پیوندهایی مثل: باهم آیی، هدایت نحوی و هماهنگی بر قرار می‌شود»^۷.

بدین ترتیب می‌توان ادعا نمود که مقوله دستوری حالت در زبان فارسی باستان وجود داشته است ولی براساس تغییرات زبانی و به مرور زمان این حالت‌ها از میان رفته و ابزارهای دستوری دیگری جایگزین آن گردیده‌اند.

در آثار و منابع روسی به مبحث حالت از زوایای مختلف پرداخته شده است. علیرغم اختلاف نظرهای نویسندگان، در ادامه به برجسته ترین نظریات و پیشینه آن اشاره می‌گردد.

۳. پیشینه‌ی حالت در زبان روسی

در زبان روسی پیوند بین اعضای جمله با انتخاب درست حالت بیان می‌شود. این پیوند ممکن است بین اجزای مختلف کلام (فعل، اسم، صفت، قید و عدد) برقرار شود. برزین (Ф.М. Березин) در کتاب "تاریخ زبانشناسی روسی" پیشینه‌ی حالت در زبان روسی را اینگونه تشریح می‌کند: «در قرن دهم دستور کلیسایی اسلاوی "دستور فلسفی" نامیده می‌شد. در این کتاب به پنج حالت اشاره شده است:

۱- حالت فاعلی. И. п. (правый)، ۲- حالت اضافی. Р.п. (родный)، ۳- حالت مفعول بیواسطه. В.п. (виновный)، ۴- حالت مفعول با واسطه. Д.п. (дательный)، ۵- حالت ندایی (звательный).

لامانوسف (М.В. Ломоносов) در سال ۱۷۵۵ در کتاب "دستور زبان روسی" هفت حالت برای زبان روسی در نظر گرفت:

۱- فاعلی. именительный، ۲- اضافی. родительный، ۳- مفعول با واسطه. дательный، ۴- مفعول بیواسطه. винительный، ۵- ندایی. звательный و ۶- معیت. творительный و ۷- تخصیصی. предложный^۱.

بطور کلی می‌توان ادعا نمود که فرضیه وجود حالت در زبان روسی به لحاظ تئوری دارای سابقه‌ای طولانی بوده و با مرور زمان این حالت‌ها از لحاظ دسته بندی دستخوش تغییرات گردیده‌اند.

۴. مشکلات زبان آموزان ایرانی در فراگیری حالت‌های زبان روسی

زبان‌ها از لحاظ دستوری و ساختاری با یکدیگر اختلاف دارند. یکی از مشکلات در فراگیری حالت‌های حرف اضافه‌ای زبان روسی برای فارسی زبانان نبودن مقوله‌ی حالت در زبان مادری این دانشجویان و در برخی موارد نبودن معادل دقیق برای بیان آن و همچنین استفاده

از سایر ابزارهای لغوی- نحوی است. سیستم حالت که یکی از ویژگی‌های زبان روسی است، نه تنها در فراگیری پایانه‌های صرفی، بلکه در کاربرد فرم‌های درست حالت اسامی در ساختار گفتاری مشکلات زیادی را برای فارسی زبانان ایجاد می‌کند. به پاره‌ای از اشتباهات زبان آموزان ایرانی در استفاده از حالت‌های زبان روسی بر اساس مقاله‌ای تحت عنوان: "بررسی خطاهای زبان آموزان فارسی زبان در آموزش زبان روسی بر اساس جدول طبقه بندی خطاهای کورد" اشاره می‌کنیم.

ترکیب‌های نادرست	ترکیب‌های درست
На улице	В улице
В командировке	На командировке
С кафедры	Из кафедры
Иран одним взглядом	Иран в одном взгляде
Ему двадцать лет.	Он имеет двадцать лет.
Я купил книгу в магазине.	Я купил книгу из магазина.
Машина остановилась перед светофором.	Машина остановилась за светофором.
Учитель задал вопрос ученику.	Учитель задал вопрос от ученика.
Надо приспособливаться к новым условиям.	Надо приспособливаться с новыми условиями.
Моя сестра всегда советует мне.	Моя сестра всегда советует меня.

بیشتر مشکلات بین زبانی با استمرار در یادگیری و بکارگیری و همچنین آشنایی بیشتر زبان آموزان برطرف می‌شوند.

گل‌اندام در مقاله خود با عنوان "مشکلات دانشجویان ایرانی در استفاده از حالت در زبان روسی" اینگونه شرح می‌دهد:

«در زبان فارسی که ساختارهای تحلیلی برقرار است و فاقد حالت می‌باشد واژه‌های فرعی نقش ویژه دارند. از بین واژگان فرعی نقش حروف اضافه که رابطه‌ی تبعی را بین اعضای ترکیب واژه و جمله برقرار می‌کنند، پررنگ‌تر است. برخی از اشتباهات دانشجویان ایرانی در کاربرد حالت هنگام آموزش زبان روسی در دانشگاه‌های ایران به شرح زیر است:

خطا در استفاده از حروف اضافه:

ردیف	سوال	پاسخ درست	پاسخ نادرست
۱	Где вы берёте книги? (большая библиотека)	В большой библиотеке.	На большой библиотеке.
۲	Где живёт ваш брат? (север)	Мой брат живёт на севере.	Мой брат живёт в севере.
۳	Куда вы идёте? (Московский государственный университет)	Я иду в московский государственный университет.	Я иду в <u>московском</u> <u>государственном</u> <u>университете</u> .

در مجموع، خطاهای زبان آموزان ایرانی بعلت تنوع پایانه‌های صرفی و عدم آگاهی از هدایت نحوی در حالت‌های مختلف است. معمولاً زبان آموزان حالت‌های زبان روسی را از طریق ترجمه آنها از زبان فارسی به کار می‌برند. قرار گرفتن متوالی تعداد زیادی از حالت‌ها از یک سو و تنوع کاربرد حروف اضافه از سوی دیگر همچنین کافی نبودن زمان در برنامه‌های درسی، کتب درسی و منابع لازم، مجموعه تمرینات و غیره برای فراگیری مطالب تاثیر منفی در فراگیری حالت‌های زبان روسی برای زبان آموزان فارسی دارد. به منظور اجتناب از این مشکلات، پیشنهاد می‌شود تنها پر بسامدترین حالت‌ها آموزش داده شود. کاربرد حالت‌ها باید همراه با تمرینات و متون مفید باشد^{۱۰}.

قلعه بندی در پایان نامه‌ی خود با عنوان «بررسی خطاهای فارسی زبانان در کاربرد پیشوندهای فعلی» خطاهای احتمالی زبان آموزان ایرانی را در استفاده از پیشوند افعال در زبان روسی بررسی نموده است. لازم به ذکر است که در زبان روسی پیشوند فعلی در کاربرد واژه‌های وابسته با آن، اسم و سایر وابسته‌های آن ارتباط تنگاتنگی دارد^{۱۱}.

در اینجا می‌توان خطاهای زبان آموزان ایرانی را در بکارگیری اسامی در حالت‌های روسی چنین تقسیم‌بندی کرد: (۱) خطاهای حالت بدلیل عدم وجود حالت در زبان فارسی، (۲) عدم تطابق ارتباط حالت با فعل، اسم، صفت و قید در زبان‌های روسی و فارسی (۳) ارتباط پیشوند فعل با حرف اضافه جهت بکار بردن حالت صحیح.

۴.۱. خطاهای حالت بدلیل عدم وجود حالت در زبان فارسی

در زبان روسی خطاهای حالت به دو دسته تقسیم می‌شوند: الف) بکاربردن نادرست حالت اسم بدون حرف اضافه، ب) بکار بردن نادرست حالت با حرف اضافه. برای تشخیص اشتباه باید ضمن دانستن قواعد مربوطه، اسم را در شکل درست حالت قرار داد. در زبان روسی هر حرف اضافه در حالت خاصی به کار برده می‌شود. لذا بکار بردن درست آنها مستلزم دانستن حالات مربوطه است. برخی از حروف اضافه رایج و حالت مربوط به آنها به شرح زیر است که زبان آموز باید به خاطر بسپارد:

حروف اضافه زیر با حالت اضافی Р.п. به کار می‌روند:

بوسیله *путём* بقدر *по мере* اغلب *по части* به کمک *с помощью*، بمناسبت *по случаю*، تحت عنوان *под видом* مثل *вроде* بصورت *в виде*
حروف اضافه‌ی به لطف *благодаря* مطابق *согласно* برخلاف *вопреки* - علی-
رغم *наперекор* مشابه *подобно* به استقبال *навстречу* فقط با حالت مفعول با واسطه
Д.п. به کار برده می‌شوند:

مطابق دستور - *приказу* (چему?) *согласно* علی‌رغم عقیده‌ی - *вопреки*
мнению (چему?) به لطف توصیه‌ی شما - *благодаря вашему совету* به استقبال
برادر رفت - *брата* (кому?) *навстречу*

حرف اضافه «по» بمعنای "بعد از" با حالت تخصیصی. П.п. به کار می‌رود:

بعد از آمدن به مسکو - *приезде в Москву* *по* بعد از پایان نمایش - *по окончании спектакля* بعد از سپری شدن مدت - *по истечении срока* *по* بعد از خاتمه سال تحصیلی - *по завершении учебного года* *по* بعد از پایان اقدامات - *по прибытии в город* *по* *окончании мероприятия* بعد از رسیدن به شهر -
همچنین موارد زیر را باید در جملات بدون حرف اضافه و با حرف اضافه به خاطر سپرد:

عوارض عبور را پرداختن - *оплатить проезд* برای سفر کرایه پرداختن -
платить/заплатить/уплатить за проезд
одевать брата پوشاندن به برادر *одевать* - *кого? что?*

پوشیدن *На кого-то надеть* - کت، پوتین، ماسک را پوشیدن *надеть пиджак, ботинки, маску*
 اطمینان به پیروزی *уверенность (в чём?) в победе* / پیروزی را باور داشتن *вера (во что?) в победу*.
 «برای مثال به بررسی مواردی می‌پردازیم که در بکار بردن حالت، خطا صورت گرفته است:

а) *Лётчик действовал согласно инструкций, полученных от главного диспетчера аэропорта.* (نادرست)

б) *Лётчик действовал согласно инструкциям, полученным от главного диспетчера аэропорта.* (درست)

خلبان مطابق دستورالعمل دریافتی از اطاق فرمان فرودگاه عمل کرد.

در جمله *а* واژه *инструкций* اشتباهاً در حالت اضافی *Р.п.* قرار گرفته است. در حالیکه باید در حالت مفعول با واسطه *Д.п.* قرار گیرد. زیرا حرف اضافه (مطابق/ *согласно*) اسم بعد از خود را به حالت مفعول با واسطه *Д.п.* هدایت می‌کند. بنا براین جمله *б* درست است.

а) *По приезду в город мы остановились в маленькой уютной гостинице.* (نادرست)

б) *По приезде в город мы остановились в маленькой уютной гостинице.* (درست)

ما بعد از رسیدن به شهر در مهمان‌سرای کوچک و راحتی اقامت کردیم.

در جمله *а* واژه‌ی *приезду* با حرف اضافه (بعد از/ *по*) در حالت مفعول با واسطه *Д.п.* قرار گرفته است، در حالیکه باید در حالت تخصیصی *П.п.* قرار گیرد. بنا براین جمله *б* درست است.^{۱۲}

معمولاً بیشتر خطاها در انتخاب حالت در زبان روسی ناشی از "تأثیر معنایی واژگانی به زبان مادری" است که از نظر معنا نزدیک به هم هستند:

свидетельствовать (о чем) о мощи - قدرت را نشان دادن - *показывать (что) мощь* - نگرانی/نگران/نگران شدن به خاطر کارها -

کار/برای کار – *тревога (о чем) о делах/(за что) за дела* (чем) делами *озабоченность/озабоченный/озаботиться* نگرانی در مورد

«تعداد زیادی از کلمات هم‌خانواده در جملات روسی، هدایت نحوی آنها در حالات مختلف به کار برده می‌شوند: تعجب کردن از صبر او – *удивляться его терпению*، متعجب از صبر او – *удивлён его терпением*، عصبانی شدن از شوخی احمقانه – *рассерджен*، عصبانی از شوخی احمقانه – *рассердиться на глупую шутку*

۱۲
« *глупой шуткой* »

«در جملات زبان روسی، روابطی که بیشتر جنبه اطلاع رسانی دارند، ویژه‌ی برخی از واژگانه‌های توصیفی هستند که در حالت اضافی *Р.П.* با حروف اضافه‌ی «*до-* و *اغلب-*» *по части* به کار برده می‌شوند: پای ثابت میهمانی‌ها – *охотник до вечеринок*، وارد به اغلب قوانین – *дока по части законов*، در حالت مفعول صریح *В.П.* با حرف اضافه‌ی «*на*»؛ ماهر، استاد در حقه بازی – *мастер на выдумки*، *мастак*، *мастер*، *мастерица*، ساعی در کار – *зверь на работу*، و در حالت تخصیصی *П.п.* با حرف اضافه‌ی «*в*»؛ ماهر در کاری – *дока в каком-н. деле*»^{۱۴}.

احمدی در مقاله تحت عنوان "هدایت نحوی اسم در زبان‌های روسی و فارسی" در مورد حالت‌های زبان روسی می‌نویسد: «معادل‌های فارسی در زبان روسی برای افعال متعددی معمولاً متعددی هستند و با مفعول صریح بیان می‌شوند. در زبان فارسی اسم فاقد مقوله‌ی حالت است. مفاهیم دستوری در زبان روسی با انواع حالت‌ها و حروف اضافه بیان می‌شوند و معادل آنها در زبان فارسی به صورت تحلیلی و به کمک حروف اضافه، حرف (را)، ترکیب‌های اضافی و سایر روش‌ها بیان می‌شوند.

حالت اضافی *Р.П.* زبان روسی در ترکیب واژه‌های اسمی و فعلی به کار می‌رود. حالت اضافی *Р.П.* اسمی روابط مختلف نحوی را بیان می‌کند: (۱) رابطه‌ی تعلق (*дом друга* خانه-ی دوست)، (۲) رابطه‌ی شخص با یک مجموعه یا با شخصی دیگر (*член партии* عضو حزب، *дочь врача* دختر پزشک)، (۳) نامیدن حامل یک نشانه (*глубина реки* عمق رودخانه، *запах цветов* عطر گلها)، (۴) نامیدن فاعل یا وضعیت یک عمل (*приказ*

دиректора دستور مدیر، *болезнь учёного* بیماری دانشمند، ۵) نامیدن مفعول یک عمل (*решение задачи* حل مسئله)، ۶) نامیدن جزئی از یک کل (*крыша дома* بام خانه، *начало занятий* شروع کلاس‌ها) و غیره. در همه‌ی این ترکیب‌های اضافی P.п در معادل‌های فارسی معمولاً اسم در نقش عضو دوم ترکیب اضافه قرار می‌گیرد. تعیین کننده‌ی هماهنگ یا شمار عددی وابسته‌ی به آن که با واژگان نام برده شده به عنوان تعیین کننده‌ی اسم شرکت می‌کنند، به حالت اضافی P.п مربوط می‌شود (در این صورت «حالت اضافی تعلق» نامیده می‌شود). در زبان فارسی این حالت اضافه‌ی تعلق و واژه‌های وابسته‌ی آن معمولاً مطابق با یک واژه‌ی مرکب است: *мужчина высокого роста* مرد بلند قامت، *мальчик семи лет* پسر هفت ساله و غیره. بعضی از ترکیب‌های بدون حرف اضافه‌ی زبان روسی در حالت اضافی P.п در زبان فارسی به صورت اسامی مرکب مورد استفاده قرار می‌گیرند: *таблица умножения* جدول ضرب. گاهی ترکیب‌های بدون حرف اضافه در ترجمه به فارسی با حروف اضافه بیان می‌شوند: *защита мира* دفاع از صلح. و گاهی ترکیب‌های با حرف اضافه، بدون حروف اضافه بیان می‌شوند: *из железа* آهن آلات.

حالت مفعول بواسطه D.п اغلب به عنوان متمم فعل مورد استفاده قرار می‌گیرد. اسامی گرفته شده از فعل نیز هدایت نحوی فعل معادل را دارند و اسم بعد از خود را به حالت مفعول بواسطه D.п هدایت می‌کنند: *ответ товарищу* جواب به دوست، *письмо брату* نامه به برادر و غیره. در حالت مفعول بواسطه D.п نیز ترکیب‌های بدون حرف اضافه مشاهده می‌شوند که در ترجمه به فارسی با حروف اضافه بیان می‌شوند و ترکیب‌های با حرف اضافه که بدون حروف اضافه بیان می‌شوند: *букет бабушке* دسته گل برای مادر بزرگ، *верность слову* وفای به عهد و غیره. با این حال بعضی از ترکیب‌های حالت مفعول بواسطه D.п در متن ممکن است به صورت اضافه هم به زبان فارسی ترجمه شوند: *в письме брату* در نامه‌ی به برادرش.

حالت مفعول صریح V.п بدون حرف اضافه با افعال به کار برده می‌شود. حالت مفعول صریح V.п با حرف اضافه هم ممکن است در ترجمه به فارسی بدون حروف اضافه بیان شود: *кровоизлияние в мозг* خونریزی مغزی، *бег на сто метров* دو صد متر.

حالت معیت T.п ممکن است در ترکیب واژه‌های فعلی و اسمی به کار برده شود. در حالت معیت T.п نیز ترکیب واژه‌های بدون حرف اضافه وجود دارند که در ترجمه به فارسی با حروف اضافه بیان می‌شوند: *удар ногой* ضربه با پا. و ترکیب واژه‌های با حرف اضافه که بدون حروف اضافه بیان می‌شوند: *ведро с водой* سطل آب، *угроза силой* تهدید به زور، *заниятие музыкой* اشتغال به موسیقی.

حالت تخصیصی П.п در زبان روسی فقط با حروف اضافه به کار برده می‌شود، در عین حال بعضی از ترکیب واژه‌ها در ترجمه به زبان فارسی بدون حرف اضافه بیان می‌شوند که مشکلات معادل سازی را برای زبان آموز فراهم می‌کند: *безопасность на дорогах* ایمنی راه‌ها، *воспоминание о прошлом* خاطره‌ی گذشته^{۱۰}.

۴.۲. عدم تطابق ارتباط حالت با فعل، اسم، صفت و قید در زبان‌های روسی و

فارسی

تعداد بیشماری از کلمات هم‌خانواده در جملات روسی، هدایت نحوی آنها در حالات مختلف به کار برده می‌شوند، به عبارت دیگر اجزای مختلف کلام، فعل، اسم و ... گاه با حالت‌های مختلفی بیان می‌شود که با معادل آنها در زبان فارسی تطابق ندارد و باعث خطای کاربرد حالت برای واژه روسی می‌شود:

ملاقات کردن *кого-что* - **встретить(II)** - **встречать(I)** *من دوستم را در خیابان دیدم - Я встретил друга на улице* - دشمن مقاومت با سرسختانه‌ای مواجه شد - *Враг встретил упорное сопротивление*، ملاقات، دیدار - **встреча с кем**: ملاقات *Встреча студентов с писателями* - ملاقات بین رئیس جمهور روسیه و آمریکا - *Встреча между президентом России и* **встречный** *ملاقاتی، تلاقی* **встречный**: *قطار تلاقی - Встречный* **навстречу кому-чему-н.** *به استقبال میهمانان رفتن - Выйти навстречу гостям*

در عین حال، برخی از کلمات هم‌خانواده روسی در حالت یکسان قرار می‌گیرند و از آنجا

که در زبان فارسی از معادل یکسانی برخوردار است، زبان آموز در کاربرد واژه روسی و حالت آن دچار خطا نمی‌شود:
 باور داشتن، ایمان داشتن – **верить - поверить** ، به پیروزی ایمان داشتن –
Верить в победу: ایمان به پیروزی – *Вера в победу*

۴.۳. ارتباط پیشوند فعل با حرف اضافه جهت بکار بردن حالت صحیح

پیشوند افعال در زبان روسی اغلب تعیین کننده‌ی حروف اضافه بعد از آن و حالت در ترکیب با سایر اجزای کلام است:

حرف زدن *говорить что, о ком-чём, на кого*: حرف را تا آخر زدن –
поговорить о делах – در مورد کارها صحبت کردن –
приговорить к тюремному заключению – محکوم کردن به حبس در زندان –
 واژه‌های روسی همخانواده دارای ریشه مشترک نیز معمولاً دارای هدایت نحوی مختلف هستند که زبان آموز ایرانی بدلیل تعمیم دادن ساختار زبان مادری به زبان خارجی در بکارگیری آنها اشتباهاتی را انجام می‌دهد.

به عنوان مثال فعل *писать* با واژه‌های هم‌ریشه، اسم، صفت و ... و همچنین این فعل با پیشوندهای مختلف، دارای ریشه‌های مشترک هستند اما هدایت نحوی متفاوت دارند و بالطبع واژه‌های بعد آن با حالت‌های مختلف بیان می‌شوند:

نوشتن *писать-написать что, о чем/про что, кому/к кому*: نوشتن داستان‌ها – *написать рассказы*

نام خانوادگی در فهرست درج کردن – *Вписать фамилию в список*، چند خط دیگر افزودن (نوشتن) – *Приписать несколько строк*، متن را در یک صفحه جا دادن – *Уписать текст на одной странице*، نامه به پدر – *письмо отцу* نامه‌ی پدر – *письменный экзамен* او کتباً به من پاسخ داد – *Он письменно ответил мне*¹⁷

۵. نتیجه‌گیری

از آنجا که اجزای مختلف کلام در زبان فارسی فاقد مقوله‌ی حالت همانند زبان روسی است لذا همواره زبان آموز علاوه بر نیاز به آگاهی از حالت اجزای مختلف کلام در زبان روسی، نیازمند اطلاع و آگاهی از مشابهت‌ها و مغایرت‌های کاربرد این مقوله است.

در پاسخ مطرح شده در مقدمه‌ی تحقیق جاری، ذکر این نکته که مابه ازای ساختارهای مختلف موجود و روابط نحوی بیان حالت در زبان روسی به زبان فارسی، از ساختارهای متفاوتی به لحاظ ماهیت می‌توان استفاده نمود و مشکلات فراگیری حالت برای زبان آموزان ایرانی را براساس نقطه نظرات زبان شناسان و دست‌نویسان می‌توان عوامل و راهکارهای زیر را ارائه نمود:

۱) وجود شش حالت صرفی مفرد و شش حالت صرفی جمع برای برخی از اجزای کلام (اسم، صفت، عدد و ...) با حرف اضافه و بدون حرف اضافه در زبان روسی و اساساً فقدان حالت در زبان فارسی، که برای جبران آن از ساختارهای متناظر در زبان فارسی بایستی بهره‌گیری نمود.

۲) عدم آگاهی زبان آموزان از هدایت نحوی اجزای مختلف کلام زبان روسی و خطای کاربرد آنها در مواردی که با زبان مادری تطابق ندارد و لزوم اشاره به ساختارهای تقابلی آنها در برنامه آموزشی.

۳) کافی نبودن زمان ارائه کلیه این موارد در برنامه‌ی درسی برای زبان آموزان، و لزوم تدوین آنها در سرفصل و مواد درسی مختلف.

۴) کمبود منابع آموزشی و پژوهشی صورت گرفته در زمینه تقابل کاربرد صحیح حالت در زبانهای روسی و معادل سازی آنها به زبان فارسی از منظر زبانشناسی مقایسه‌ای - مقابله‌ای و برطرف نمودن خطاهای زبان آموزان ایرانی.

۶. پی‌نوشت‌ها

۱. والگینا، ۲۰۰۲: ۱۲۶
۲. روبینچیک، ۲۰۰۱: ۳۴۹

۳. باقری، ۱۳۸۶: ۱۶۴-۱۶۲
۴. (یا نامشی) در اصل منبع چنین آورده شده است.
۵. (یا "صرفی") در اصل منبع چنین آورده شده است.
۶. شفقانی، ۱۳۶۳: ۱۵۸-۱۳۵
۷. روبینچیک، ۲۰۰۱: ۳۴۹
۸. برزین، ۱۹۷۹: ۴۴-۶
۹. بهزادی، ۱۳۸۴: ۸۱-۸۰
۱۰. گل اندام، ۲۰۱۰: ۲۸-۲۵
۱۱. قلعه بندی، ۱۳۸۹: ۸۷-۷۰
12. worksbase.ru/russkii/teoriya/176-nepravilnoe-upotreblenie.html
13. philolog.pspu.ru/module/magazine/do/mpub_22_467
14. Русская грамматика, 1980: §1827.
۱۵. احمدی، ۱۳۸۹: ۱۴-۸
16. Голандам, Социосфера. 2010, №2.:22-25

۷. منابع

- احمدی، میریلا؛ نظری، فزه؛ (۱۳۸۹)، مقاله تحت عنوان: *هدایت نحوی اسم در زبان های روسی و فارسی*.
- باقری، مهری (۱۳۸۶)، *تاریخ زبان فارسی*، تهران: نشر قطره.
- بهزادی، بهار؛ محمد رضا محمدی (۱۳۸۴)، مقاله تحت عنوان: *بررسی خطاهای زبان آموزان فارسی زبان در آموزش زبان روسی بر اساس جدول بندی خطاهای کوردر*. گرایش‌های نوین در زبان شناسی و آموزش زبان (جلد اول)، تهران: سمت.
- شفقانی، احمد (۱۳۶۳)، *مبانی علمی دستور زبان فارسی*، انتشارات نوین.
- قلعه بندی، سیده صفورا؛ محمدی، محمد رضا (۲۰۱۰)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان: *بررسی خطاهای فارسی زبانان در کاربرد پیشوندهای فعلی*.
- Березин Ф.М., (1979), *История русского языкознания*, - М.: Высш. школа.
- Голандам А.К. *Русско-персидский учебный словарь фазовой парадигматики русских глаголов*, (2010), ,Социосфера, № 2.
- Валгина Н.С. Розенталь Д.Э. и др., (2002) , *Современный русский язык*: Учебник/под ред. Н.С. Валгиной 6-е изд. перераб. и доп. - М.: Логос, - 528 с.

- Восканян Г. А., (1993), *Русско-персидский словарь*, Тегеран.
- Овчинникова И.К., Фуругиан Г.А, и др. (1387), *Русско-персидский словарь*, Мешхед.
- Рубинчик Ю.А., (2001), *Грамматика современного персидского литературного языка*, М, Издательская фирма «Восточная литература» РАН.
- *Русская грамматика*, (1980), Шведова Н.Ю. (гл. ред.), Академия наук СССР институт русского языка - М.: Наука.

The case in Russian and Persian languages and its learning problems for Persian speakers

Abstract:

In this pamphlet, "The case of the Russian language and its learning problems for Farsi speakers" has been investigated.

In the Russian language, the link between the sentence parts is expressed by the correct case selection. This link may be established between the various components of the word (verb, noun, adjective, adverb, and number).

Compared to the Russian language in the Farsi language, there is no case, and the link between the words in the sentences and the combination of words are established with prepositions, additional signs, vocabulary arrangement or conjunctions.

Russian language cases usually have several meanings. Each type has a collection of lexical meanings. Regarding the concept that each case has in Russian language, it is expressly expressed in Farsi. Therefore, there is no one-to-one relationship between the case of the Russian language and the syntactic structures of the Farsi language.

Also, in this article, while trying to find general rules and regulations, it is pointed out that there are problems that Iranian students can learn in the Russian language, and, as far as possible, a solution to the different concepts of the case in the Russian language for the Farsi language Speakers.

Keywords: case, education, learning problems, Russian language, Farsi language